

MESSZIRE KELL MENNI AHHOZ, HOGY AZ EMBER LÁTSZÓDJÉK

T. KISS TAMÁS

Az előadásom címéül választott szólás nemcsak az elmúlt századokban gyakori kényszerítő hatást a magyarországi kulturális életre, hanem napjainkban is.

Ha a kutató arra vállalkozna, hogy az alkotói életpályákat megrajzolva mutassa be – érzékeltesse – a tudományosság hazai fejlődését, a nemzeti művelődés történetét, olyan, „krisztusi utakat” feltüntető kulturális térképet kényszerülne szerkeszteni, amely nemcsak az oktatási rendszerünk, hanem a hazai kultúrpolitika számára is súlyos tanulságokkal szolgálna.¹

„Akinek nincsen múltja...”

A múlt és a közelmúlt, mások és a magunk múltja mindenekelőtt történet. „Az új lakótelepnek nincsen múltja, ezért szegényebb a jelene is” – fogalmaz egy férfi Újpalotán, a hetvenes évek végén.² Az andragógiának Magyarországon nem volt múltja, ezért szegényes és szerény még a jelene, mondaná ugyancsak az 1970-es években Durkó Mátyás, de meggyőződésem, hogy hasonlóképpen vélekednének mások is: Csoma Gyula, Harangi László, Kovács Ilma, Maróti Andor vagy Sz. Várnagy Marianne – és folytathatnám a sort.

Az andragógia hazai meggyökereztetéséért folytatott küzdelem története nem interpretálható egykönnyen. Ami lezárult, csak a vége felől érthető meg! Az emlékezés arra késztet, hogy újraéljük és megértsük, mi történt, hogyan és miért. Az igazi történetek mindig katartikus erejűek: egyszerre váltanak ki ér-

1 Ráth-Végh István művelődéstörténeti munkáinak két nagy témája az emberi butaság és az emberi gyarlóság bemutatása: szinte minden művében a (kulturális) haladásért küzdő nagy személyiségek elbuktatására törő rosszindulat, gáncsoskodás, butaság vagy épp aljasság századokon át burjánzó szövevényét ábrázolja (*Az emberi butaság*, 1962; *Szerелеm, házasság*, 1963; *Hatalom és pénz*, 1964; *Tarka históriák*, 1964; *Fekete krónika*, 1965; *A varázssvessző*, 1966; *A könyv krónikája*, 1967).

2 Lipp Tamás (1978): *Honfoglalás Újpalotán*. Budapest, Kossuth, 143. p.

zelmeket, gondolatokat és ösztönöznek cselekvésre. Az andragógusképzés magyarországi múltja, amelyet Durkó Mátyás teremtett meg, nem az, ami feledésbe merült, hanem az, ami visszaidézhető.

Ez a múlt azonban csak a jelen nyelvén szólalhat meg. A jelennek a múlt-hoz való viszonya pedig nem más, mint a kommunikáció egy sajátos formája. Ami fontos: hatást gyakorol a „mostra”, az andragógiát továbbfejlesztők összetartozására. Remélhetőleg minél inkább telik az idő és a múltba vész a jelen, az andragógusok között egyre erősebb szakmai láncolatot alkotnak e konferencia „láncszemei”, az előadások is, és mindaz, ami mögötte van: a praxisban megtestesült szakértelem és hit.

A történelem, a tudomány és a művelődés világában egyaránt jelentős szerepet játszanak az egyéniségek. A magyar messiások sorsát oly sokszor megidéző Ady Endre 1912-ben, *A Tűz csíholója* című versében így érzékelteti a felfedező, az alkotó ember hazai, „krisztusi útját”:

„Csak akkor születtek nagy dolgok,
Ha bátrak voltak, aki mertek
S ha százszor tudtak bátrak lenni,
Százszor bátrak és viharverték.”

Az andragógusképzés elindításában és hivatássá válásában meghatározó szerepet játszó Durkó Mátyás személyének és szakmai munkájának megítélése nem sokban tér el a korabeli hazai kutatók és eredményeik, művészek és alkotásaik megítélésétől, akiket gyakorta a provinciálisan szűk országos, és még szűkebb helyi vagy egészen partikuláris intézményi érdekek lehetetlenítettek el.³

Az elutasítások és támadások többnyire azért irányultak ezekre az emberekre, mert ők azt vizsgálták, vajon szükségszerű-e a megszokott, a jól bevált elemek ismételgetése? Új utakat, hatékonyabb eljárásmódokat kerestek és találtak, szeretve-megtagadóként vállalták az embert, perlekedtek érte.⁴ Arra törekedtek, hogy bővítsék az ismert térréteget, miközben tevékenységükkel növelték az ismeretlen világot.

„A pedagógia és a politika falait egyaránt repeszteni próbáló, szakmai gyökereket növesztetni igyekvő” Durkó Mátyás is gyakorta kényszerült az Arany János-i rezignált gesztusra: „Nem pöröltem, – Félreálltam, letöröltem.” Méltatói között akadnak, akik ezt gyengeségének tudják be. Utólag próbálják bizonygatni, hogy a kelleténél sokkal több kompromisszumot kötött a korabeli hatalommal. A kritikusoknak igazuk van. Durkó számos kompromisszumot kötött, és ezek között sok volt a rossz kompromisszum. Engedményeket kényszerült

3 Bánlaky Pál–Varga Csaba (1979): *Azon túl ott a tág világ*. Budapest, Magvető, 190. p.

4 Eszik Zoltán–T. Kiss Tamás (1985): *Egy kísérlet három szakasza*. Budapest, Népművelési Intézet, 158. p.

tenni, a vitákból gyakran került ki vesztesként, sőt vereséget elszenvedőként. A kérdés azonban az, hogy azokban az időkben a hatalommal, az aczéli kultúrpolitikával lehetett-e jó kompromisszumot kötni? A jó kompromisszum ugyanis azt jelenti, hogy a vitázó felek végül is ne a pusztá konfrontációra, hanem olyan megegyezésre törekedjenek, amely az ismeretek rendezését szolgálja. Hogy a vita eredményeként egyik fél se érezze és tartsa magát vesztesnek, legyőzöttnek. A győztes maga az ügy legyen. Hogy a probléma megoldását mindkét fél közös eredményként és sikerként könyvelje el.⁵

A kompromisszumokkal megsarcolt és megharcolt szakmai viták hosszabb távon sikerre vezettek. A Kádár-korszakban megtűrt „illegitim andragógusképzés” mégiscsak „hídőállássá” vált a hazai felsőoktatásban. Ebben elévülhetetlen érdeme van Durkó Mátyás személyének, tevékenységének, hosszabb-rövidebb ideig vele dolgozó valamennyi munkatársának, a különbözőségek egységét elfogadó kortársainak és opponenseinek.

„...hogyan az ember látszódjék”

Az 1970-es években Szegedtől néhány kilométerre, a bordányi külterület egyik dűlőjében, egy hajdanán szebb napokat élt, de már roskadozó tanya idős gazdája fogalmazott így, amikor a település múltját kutató beszélgetést követően elkészítettünk egymástól.⁶ Az idős ember szimbolikus, bölcs szavait megjegyeztem. Nemcsak saját tapasztalatait tömörítette össze, hanem nagyon fontos, máig időszerű jelenséget nevesített, amely egyben kérdést is tartalmazott. A rejtetten megfogalmazott kérdés szerint: hogyan állunk a történelem során felhalmozott értékekkel és az azok megteremtésében domináns szerepet vállalók megbecsülésével, tapasztalataik felhasználásával? Vannak-e, és ha igen, milyen adósságaink vannak?

Hosszasan lehetne sorolni azoknak a politikusoknak, tudományos és szellemi nagyságoknak a nevét, akiket a hazai (országos, regionális, helyi) politikai és társadalmi korlátok, intézmények Prokusztész-ágya kényszerített arra, hogy távozzanak szülőföldjükről, lakóhelyükről, az országból, vagy visszavonultan, úgy éljék le az életüket, hogy eszméiket és tetteiket félremagyarázzák, megrágalmazzák, vagy éppen tudomást sem vesznek róluk. Munkásságuk eredményeit örökös támadás, értetlenség, irigység és rosszindulat rombolta, próbálta megsemmisíteni. Hosszasan lehetne sorolni azoknak a kutatóknak és művészeknek a nevét is, akik világraszóló eredményeket értek el, ám akikre szülőhelyük,

5 T. Kiss Tamás (szerk.) (2005): *Beszélő viszony*. Budapest, Új Mandátum. Az idézett gondolat a Durkó Mátyás emlékének ajánlott szöveg- és szemelvénygyűjtemény egyik tanulmányában kerül megfogalmazásra. 120. p.

6 T. Kiss Tamás (2001): „Messzire kell menni ahhoz, hogy az ember látszódjék ...” *Krónikás*, 4. sz. 10–12. p.

városuk vagy a mindenkori kormány csupán egyetlen apropóból hivatkozhat: hogy az illető személy szülőháza, lakóhelye az ország valamelyik településén található, rövidebb-hosszabb ideig itt vagy ott tanult, dolgozott, esetleg magyar származású. A jelenség kialakulásának és elterjedésének jó terepet és közeget jelentettek a gyakori rendszerváltozások. Magyarországon a XX. században volt belőlük legalább hét. Az alkotók személyét érő értetlen és érdemtelen kritikák, a teljesítmény lekicsinylése, agyonhallgatása, majd a semmiből hirtelen fel- és ki-emelő rehabilitációs kísérletek, megkésett elismerések, posztumusz kitüntetések jelzik, mekkora rombolások történtek a kulturális életben és az értékek körében.

Felmerül a kérdés: meddig kell még messzire mennie egy embernek ahhoz, hogy látszódjék? Továbbra is távozni kényszerül az intézményből, a településről, a régióból vagy az országból az, aki falakat próbál repesztgetni: vizsgálja, szükségszerű-e a megszokott módon gondolkodni, cselekedni, vagy merészen élre törve, újtóként végez alkotómunkát, vállalva annak valamennyi kockázatát? A szűkebb és a tágabb világ csupán akkor emlékezik majd rá, ismeri el eredményeit, amikor külföldön is jegyzett szakemberré válik, vagy már nincsen az élők sorában? Lehet-e mindezt emlékplakettel vagy épp szoboravatással kompenzálni? Válthat-e a gyónás sajátos intézményévé, az igazság kimondójává egy-egy emlékülés? Az igazság és a pontosság között különös összefüggés van. Lehet valaki pontos. A vizuálisan és verbálisan retusált narratívák is lehetnek pontosak. Ám a pontosság még nem egyenlő az igazsággal! Az igazság viszont nem létezhet pontosság nélkül!

Meddig kell még messzire mennie Magyarországról egy embernek, hogy igazsága, teljesítménye értékeinek megfelelően látszódjék?

Durkó Mátyás, az andragógus szakember is „messzire ment”. Távol áll tőlem, hogy cinikus kérdést tegyek fel, ám mégiscsak megteszem. Eljött-e az ideje annak, hogy Durkó Mátyás hitvallását, szakmai eredményeit, kutatói, etikai magatartását és kérdésfeltevéseit a napjaink andragógiáját alkotó, egymással összefüggő négy alrendszer: a felnőttképzés, a felnőttoktatás, a felnőtt-tanulás, a felnőttnevelés elmélete és gyakorlata figyelembe vegye?! Felvetésemben benne rejtőzik egy további kérdés is. Hogyan állunk a korábban eltávozottakkal? Csiby Sándorra, Harangi B. Lászlóra, Karácsony Sándorra, Novák Józsefre, Schneller Istvánra, Sz. Várnagy Marianne-ra gondolok, nem folytatom a sort. A napjainkban még alkotó andragógusoknak is „messzire kell menniük” majd ahhoz, hogy szakmai tudásuk értékelhetővé, adaptálhatóvá, a felnőttképzés szerves részévé válhasson?

A népünk kultúrájában ismert mondás: „a jó pap holtig tanul” – melyet a tudomány világában sokáig permanens tanulásként emlegettek, napjainkban életem keresztül tartó tanulássá kereszteltek át – az emberiség történetében mindig jelen lévő törekvés volt. A tanulás ugyanis annak a megértésére irányul, miszerint az egyszer már kialakult szerkezetek, felfedezések és megoldások az idők múlásával sem tűnnek el véglegesen, hanem éppen ezekre alapozva jönnek

létre az egyre összetettebb rendszerek. Az új alkotások, szellemi teljesítmények megőrizve haladják meg a régit, lényegében az előzőekre épülnek rá, miközben kiküszöbölik a hibákat vagy a feleslegessé vált elemeket.

Az andragógia aligha engedheti meg magának a felhalmozott értékek lebecsülését, a szakmai műveletlenség luxusát!

Megjelent: T. Kiss Tamás: „Akinak nincsen múltja, annak szegényebb a jelene is, avagy messzire kell menni ahhoz, hogy valaki látszódjék...” In Juhász Erika (szerk.): *Andragógia és közművelődés. A 2006. szeptember 26–27-i Durkó Mátyás Konferencia és Jubileumi Szakmai Találkozó konferenciakötete*. Debrecen, 2008, Debreceni Kossuth Egyetemi Kiadó, 111–115. p. /Acta Anragogiae et Culturae, 21. sz./

Az írást közölte a *Szín. Közösségi művelődés* című periodika is: 2006. 5. sz. 28–29. p.